

Особливості підготовки клінічних психологів в сучасних умовах

Оксана Зубатюк

канд.мед. наук, асистент кафедри психіатрії, психотерапії та медичної психології, Національний університет охорони здоров'я імені П.Л.Шупика проф., д.мед.н., завідувачка кафедри психіатрії, психотерапії та медичної психології, Національний університет охорони здоров'я України імені П. Л. Шупика

Галина Пилягіна

Анотація. У статті розглядаються питання якісної підготовки фахівців у сфері охорони психічного здоров'я, а саме клінічних психологів, що є актуальною проблемою в умовах війни в Україні. Післядипломна медична освіта є важливим етапом їх підготовки та включена до безперервного професійного розвитку таких фахівців, як процесу набуття нових знань та постійного вдосконалення професійних вмінь. Магістратура за спеціальністю «Клінічна психологія» є одним з значущих видів якісної підготовки фахівців у сфері охорони психічного здоров'я. Саме таку освітньо-професійну програму магістерського рівня розроблено науково-педагогічними працівниками кафедри психіатрії, психотерапії та медичної психології Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика, зважаючи на складні виклики сучасного етапу розвитку післядипломної освіти в Україні та нові стандарти вищої освіти, що запроваджені у нашій країні.

Метою даної програми є підготовка фахівців здатних розв'язувати складні задачі та проблеми інноваційного характеру у сфері охорони психічного здоров'я населення, а також психопрофілактику, психокорекцію захворювань, пов'язаних з психічним здоров'ям, що характеризуються невизначеністю умов та вимог і можуть передбачати необхідність проведення досліджень та/або здійснення інновацій. Основним її завданням визначено формування у фахівців ключових компетентностей у сфері охорони психічного здоров'я населення.

Важливою складовою програми став перелік обов'язкових компетентностей (інтегральних, загальних та фахових), які мають здобути майбутні клінічні психологи під час навчання в магістратурі, та які будуть визначати здатність успішно провадити професійну діяльність.

В сучасних умовах глобальних викликів у всьому світі зростає поширеність психічних розладів, що визначає вагомість якісної підготовки фахівців у сфері охорони психічного здоров'я. В Україні, де третій рік триває війна, і наразі складно навіть спрогнозувати наслідки її впливу на психічне здоров'я населення, важливість та ефективність такої підготовки є надзвичайно актуальною.

На вимогу часу в Україні відбувається реформування системи підготовки фахівців з медико-психологічної допомоги [1]. Згідно наказу МОЗ України від 30.09.2022 № 1782 «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 року № 385» [2], розділ «Професіонали» доповнено новим підрозділом «Професіонали з вищою немедичною освітою з психологічної допомоги та духовної опіки у сфері охорони здоров'я», а саме:

клінічний психолог, психотерапевт та капелан в охороні здоров'я. Даним наказом визначено завдання та обов'язки, рівень знань та кваліфікаційні вимоги до кожного спеціаліста. Основними завданнями клінічного психолога є психопрофілактика розвитку психічних, психосоматичних та поведінкових розладів, психодіагностика, психологічна корекція та реабілітація хворих з різними соматичними захворюваннями, надання психологічної допомоги особам, неспроможним справитися з несприятливими умовами, що склалися в їхньому житті, проведення консультації пацієнтів та членів їх сімей з питань психічного здоров'я, профілактика психічних захворювань. Кваліфікаційною вимогою до даного спеціаліста визначена вища освіта другого (магістерського) рівня у галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 053 «Психологія» або освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліст (магістр) у галузі знань 05 «Соціально-політичні науки» за спеціальністю 053 «Психологія», спеціалізація за фахом «Клінічна психологія». Зміни, що внесені даним наказом МОЗ є важливими для формування нових підходів до освітньої підготовки спеціалістів з клінічної психології та визначення їх ролі та зони відповідальності у загальній системі фахівців сфери охорони психічного здоров'я, а також структурує чіткі вимоги до їх компетентності, що є дуже актуальним в сучасних умовах війни в Україні.

Вперше можливість навчання в медичному закладі вищої освіти на післядипломному етапі отримали фахівці без медичної освіти. Це дає їм можливість ґрунтовніше оволодіти знаннями з клінічних дисциплін, отримати практичні навички взаємодії з пацієнтами клініки, відпрацювати методики психодіагностики, отримати практичний досвід здійснення психоосвітньої роботи та надання психологічної допомоги пацієнтам, котрі страждають на психічні чи психосоматичні (соматоформні) розлади. Отримання такого практичного досвіду сприяє формуванню професійної компетентності майбутнього фахівця.

Науково-педагогічними співробітниками Національного університету охорони здоров'я України імені П.Л. Шупика створена освітньо-професійна програма підготовки здобувачів другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»: «Клінічна психологія та психологічна допомога». Дана програма розроблена відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту», Стандарту вищої освіти України за спеціальністю 053 «Психологія» на другому (магістерському) рівні вищої освіти, затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України 24.04.2019 р. № 564, концепції освітньої діяльності НУОЗ України імені П. Л. Шупика на другому (магістерському) рівні вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки», у відповідності до стандартів і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти, методичних рекомендацій для розроблення профілів ступеневих програм, включаючи програмні компетентності та програмні результати навчання.

Освітньо-професійна програма «Клінічна психологія та психологічна допомога» передбачає формування здатності застосовувати набуті знання, уміння та навички з дисциплін загальної та професійної підготовки для вирішення типових задач діяльності фахівця на відповідній посаді. Включає організаційні, технологічні, контрольно-аналітичні, адміністративно-господарські (управлінські) функції, формування фундаментальних знань з теорії і практики організації освітнього процесу у ВНЗ; підготовку фахівців, здатних виявляти та ефективно розв'язувати складні спеціалізовані задачі і практичні проблеми інноваційного та наукового характеру у сфері фізичної терапії та ерготерапії, педагогіки і психології вищої школи на інноваційних засадах; відпрацювання вмінь самостійно проводити викладацьку та інноваційну пошукову діяльність з дотриманням норм наукової етики й академічної чесності.

Ця освітньо-професійна програма «Клінічна психологія та психологічна допомога» розроблена на основі Стандарту вищої освіти, затвердженого наказом МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. № 564 [3]. І за сучасними стандартами освіти підготовка фахівців на здобуття ступеня магістра психології проводиться на базі першого

(бакалаврського), другого (магістерського) рівнів та/або кваліфікації спеціаліста, здобутих в галузях знань 01 Освіта/Педагогіка, 05 Соціальні та поведінкові науки, 22 Охорона здоров'я, 23 Соціальна робота за результатами вступних випробувань, а також здобутих за іншими спеціальностями, за умови успішного проходження додаткових вступних випробувань (співбесіда).

Метою програми є якісна теоретична та практична підготовка фахівців відповідно до вимог системи якості підготовки кадрів до атестації з метою присвоєння звання «Клінічний психолог-спеціаліст» в галузі соціальних та поведінкових наук, формування здатності застосовувати набуті знання, вміння та практичні навички у подальшій самостійній професійній діяльності, а також здатних виявляти та ефективно розв'язувати складні спеціалізовані задачі обстеження та проведення практичних психологічних втручань; вирішення проблем інноваційного та наукового (за можливості та бажанням) характеру у зазначеній сфері професійної діяльності.

Об'єктами вивчення є: закономірності виникнення, формування та розвиток змін в психічних явищах, станах, сферах психіки у зв'язку з захворюваннями та кризовими ситуаціями; континуум поведінки та соціального функціонування від норми до психічних порушень; біопсихосоціальний та нейронауочний підходи до етіопатогенетичних ланок процесів та механізмів психіки індивіда, які лежать в основі різних форм психічної активності, діяльності при психічній патології; теорії і методи розпізнавання випадку психічного захворювання, а також психопрофілактичної, психодіагностичної, консультаційної, психоед'юкаційної, тренінгової психотерапевтичної та психокорекційної роботи, психологічного супроводу.

Цілі навчання: поглиблення знань та надбання професійних компетенцій, які формують здатність розв'язувати складні практичні задачі у процесі навчання та професійної діяльності у галузі клінічної психології та психологічної допомоги, що передбачає проведення наукових та проектних досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог, та здійснення професійної діяльності з урахуванням загальнолюдських цінностей та норм професійної етики клінічного психолога, а саме:

1. на рівні очікуваних результатів навчання – орієнтація на розвиток дослідницької компетентності як основи професійної компетентності клінічного психолога-спеціаліста;
2. на рівні навчального матеріалу – включення до структури теоретичної підготовки предметного, логічного і психологічного компонентів, що сприяють розвитку компетенцій;
3. на рівні взаємодії – зміщення акценту з навчальної діяльності викладача на пізнавальну діяльність слухача (автономія та відповідальність);
4. на особистісному рівні формування та розвиток внутрішнього змісту, комунікативних засад, осмислення можливості їх застосування у професійній діяльності.

Особливостями програми є формування знань та професійних компетенцій, що сприяють професійній здатності розв'язувати складні задачі і проблеми розпізнавання випадку психічної патології, а також профілактики, психокорекції та психотерапії наслідків впливу епідемічних, військових, економічних зовнішніх ризиків на психічне здоров'я населення України. Метою навчання в сучасних умовах є формування когнітивної, комунікативної та поведінкової компетентностей притаманних фаху «Клінічна психологія».

Особливу увагу в умовах війни в Україні, що триває, та її впливу на психічне здоров'я населення, приділено питанням військової психології та надання психологічної допомоги при надзвичайних ситуаціях та військових конфліктах. Психологічної допомоги потребує, як цивільне населення, що постраждало внаслідок військових дій (окупація, обстріли, полон), так і військові. В програмі передбачено окремий блок «Кризове психологічне консультування та перша психологічна допомога», що складається з наступних компонентів: нейропсихологічні

аспекти надзвичайних ситуацій та військових конфліктів, психологія та патопсихологія при надзвичайних ситуаціях та у військових конфліктах, методи кваліфікаційної оцінки психологічного стану та стану психічного здоров'я постраждалих внаслідок надзвичайних ситуацій та військових конфліктів, методи психологічної роботи з постстресовими розладами та основи екстремальної та військової психології. Отже викладання даної тематики передбачає ґрунтовне оволодіння знаннями з нейропсихології, клінічної психології та патопсихології з розумінням механізмів впливу надзвичайних ситуацій та військових конфліктів на психічне здоров'я населення, а також навичок оцінки наслідків цього впливу та методів психологічної допомоги.

Новітньою обов'язковою частиною освітньо-професійної програми є матриці відповідності визначених результатів навчання та компетентностей і визначених результатів навчання та освітніх і практичних компонент. Це дозволяє наочно оцінити адекватність теоретичного та практичного наповнення програми тим результатами, яких ми хочемо досягнути.

Сучасна підготовка фахівців з клінічної психології є однією з актуальних задач реалізації Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки в Україні. В умовах військового часу якісна підготовка фахівців з надання психологічної допомоги є вкрай важливою для забезпечення своєчасної, доступної та професійної психодіагностики, консультування та реабілітації. Залучення до надання психологічної допомоги у сфері охорони здоров'я професіоналів з вищою немедичною освітою розширює можливості формування розгалуженої мережі фахівців, що зробить таку допомогу доступнішою. Навчання на клінічних кафедрах медичних закладів вищої освіти дає можливість отримати клінічний досвід та сформувати практичні навички, що підвищує професійну компетентність майбутніх фахівців.

Посилання

1. Сарвір І., Авраменко А. Післядипломна підготовка за спеціальністю «Клінічна психологія» як складова реалізації Національної програми психічного здоров'я та психосоціальної підтримки. PMGP [інтернет]. 30, Червень 2023 [цит. за 25, Березень 2024];8(2). доступний у: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/430>
2. Наказ МОЗ України від 30.09.2022 № 1782 «Про внесення змін до наказу Міністерства охорони здоров'я України від 28 жовтня 2002 року № 385».
3. Наказ МОН України «Про затвердження стандарту вищої освіти за спеціальністю 053 «Психологія» для другого (магістерського) рівня вищої освіти» від 24.04.2019 р. № 564